

Σχετική αποστέρηση και κρίση

Δρ. Παρασκευή-Βίβιαν Γαλατά, Διδάσκουσα & Μεταδιδακτορική Ερευνήτρια,
Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής Παντείου Πανεπιστημίου

Διεπιστημονικό Σεμινάριο Ενηλίκων Παντείου Πανεπιστημίου «Η ΚΡΙΣΗ: Οικονομικές & Κοινωνιολογικές Προσεγγίσεις», Δήμος Νέας Σμύρνης, Τετάρτη 17 Ιανουαρίου 2018

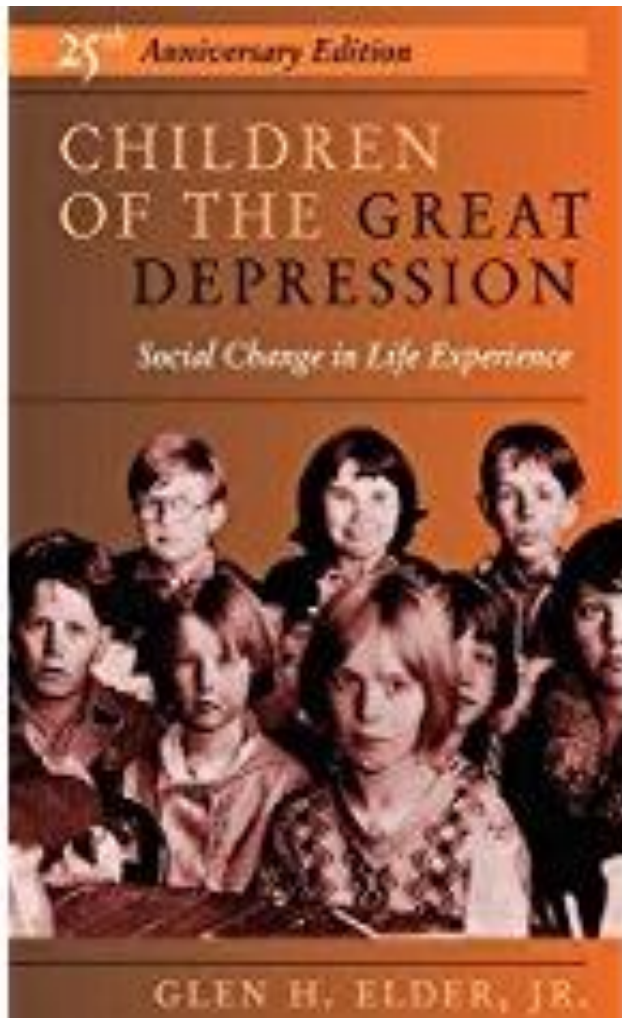
Η μελέτη για την Κρίση

- ◆ Η κρίση συνεπάγεται μεγάλους επαναπροσανατολισμούς της κοινωνίας και αναδιαμόρφωση της ζωής των ανθρώπων.
- ◆ Οι επιπτώσεις της κρίσης μπορούν να εντοπιστούν με συνδυασμό ιστορικής, κοινωνιολογικής και ψυχολογικής προσέγγισης και τη συλλογή μακροχρόνιων δεδομένων.

Elder, 1974.

Παράδειγμα: Η διαχρονική έρευνα για την Κοινωνική Αλλαγή στη Μεγάλη Κρίση

Η έρευνα εξετάζει τις προσαρμογές των οικογενειών σε σχέση με τις κοινωνικές δομές και τα συστήματα.

Αυτή ακριβώς η προσέγγιση μας οδηγεί να αναλύσουμε τη διαδικασία με την οποία επέρχονται οι αλλαγές.

Πρόκειται για μια προσέγγιση που αγνοούν οι μακροθεωρίες κοινωνικής αλλαγής.

Ποιες είναι οι εννοιολογικές συνδέσεις ανάμεσα στην οικονομική αλλαγή και τις καριέρες των ενηλίκων που ήταν παιδιά τη δεκαετία του 1930;

Elder, 1974.

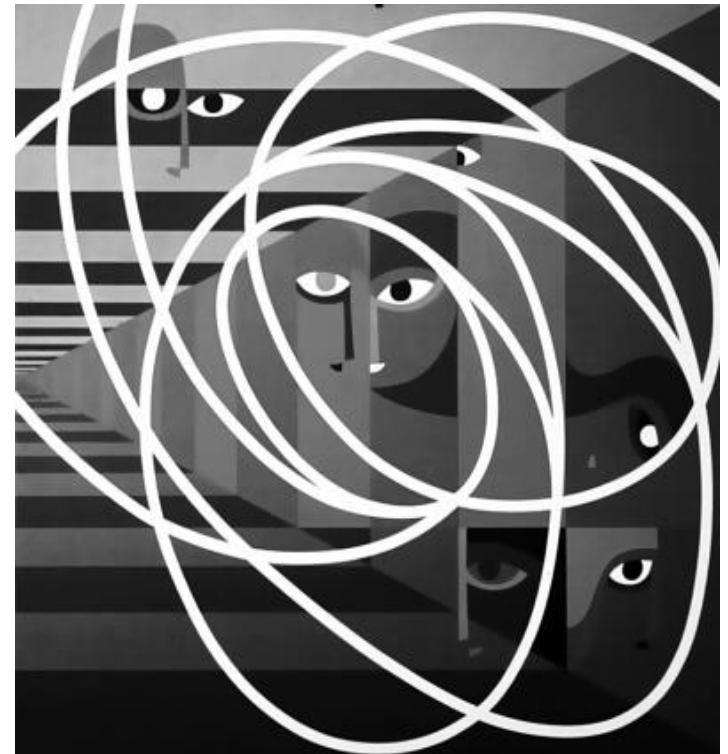
Η διαχρονική έρευνα για την Κοινωνική Αλλαγή στη Μεγάλη Κρίση

Η μελέτη της κρίσης αναδεικνύει τις **εσωτερικές διεργασίες της ομαδικής ζωής** και επιτρέπει τη διερεύνηση της αρχικής διαδικασίας προσαρμογής και αλλαγής:

- Η κρίση προκαλεί **συνηθισμένες ερμηνείες της πραγματικότητας** και αμφισβητεί παγιωμένες συνήθειες.
- Η ανατροπή συνηθισμένων τρόπων ζωής προκαλεί τη **συνειδητοποίηση του εαυτού και των άλλων**.

Elder, 1974.

Ανθεκτικότητα και Κρίση

Οι μελέτες δείχνουν ότι στις ραγδαίες αλλαγές δεν μας ενδιαφέρουν οι αλλαγές αυτές καθαυτές, αλλά η **διαδικασία** και το πως το άτομο ανταπεξέρχεται μέσα στην κρίση.

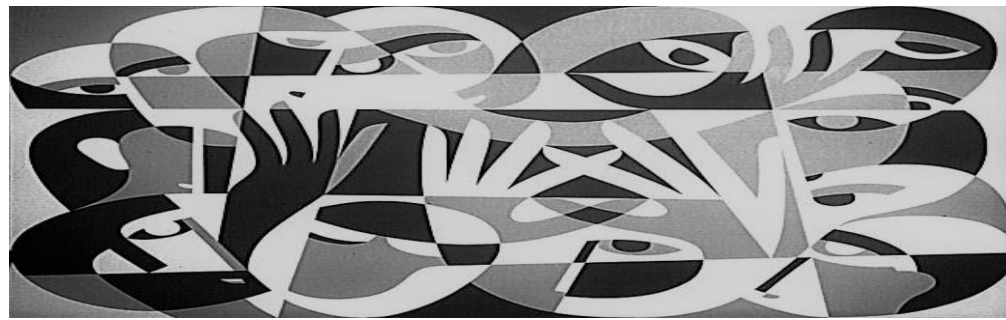
Εξετάζουμε το **κοινωνικό πλαίσιο** μέσα στο οποίο εργάζεται και ζει και πώς αυτό επηρεάζει αυτή τη διαδικασία

Jahoda → διαφορετικοί τύποι προσαρμογής σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο

Cooley, Urry κ.α. → στάση του ατόμου καθορίζεται από την ομάδα, κοινωνική σύγκριση

Komarovsky → διαφορετικοί ρόλοι και επιπτώσεις στην κρίση

Elder → αλληλεπίδραση του ατόμου ή μιας ομάδας σε σχέση με το κοινωνικό και το ευρύτερο περιβάλλον

Ανθεκτικότητα και Συλλογικότητα

Η κοινωνική ψυχολογία και η κοινωνιολογία δεν αναλύει τον όρο αυτό με τις ατομικές στρατηγικές επιβίωσης, αλλά με τις

Τακτικές που αναπτύσσει ο άνθρωπος στο πλαίσιο μιας ομάδας

Προετοιμασία, προσαρμοστικότητα, ανθεκτικότητα

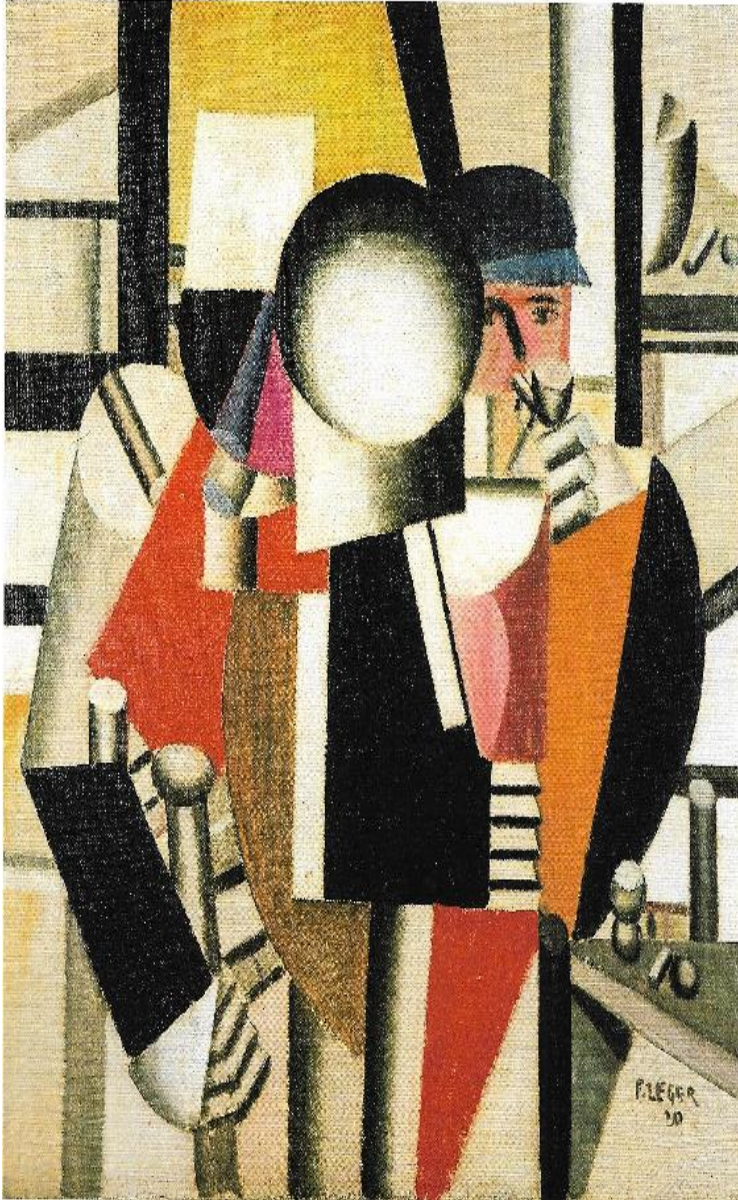
Διαδικασία πως **το άτομο μέσα από μια συλλογικότητα ανταπεξέρχεται μέσα στην κρίση και το ρόλο της συλλογικότητας, δηλαδή πως η συλλογικότητα επηρεάζει το άτομο.**

Σχετική αποστέρηση

Ο όρος «σχετική αποστέρηση» αναπτύχθηκε από τον Townsend στο τέλος της δεκαετίας του 1970 για να γίνει αντιληπτό το υποβαθμισμένο βιοτικό επίπεδο ορισμένων ανθρώπων συγκρινόμενων με τη μεγάλη πλειοψηφία του πληθυσμού.

(Bilton, et al., 2002)

Ο όρος "σχετική στέρηση" έχει επινοηθεί από τον **Stouffer** στο κύριο έργο του *"The American Soldier"* (1949), μιλώντας για την κατανόηση της θυσίας που ένωσαν οι στρατιώτες:

«Κάποιοι θεωρούσαν τη θυσία τους μεγαλύτερη από τους άλλους, ανάλογα με τα πρότυπα σύγκρισης τους».

Η ιδέα αναπτύχθηκε περαιτέρω από τον **Merton** (1949), και έπειτα από τον **Runciman** (1966) για να

«υποδηλώνει αισθήματα στέρησης σε σχέση με τους άλλους και όχι συνθήκες στέρησης σε σχέση με άλλους» (Townsend, 1979: 49).

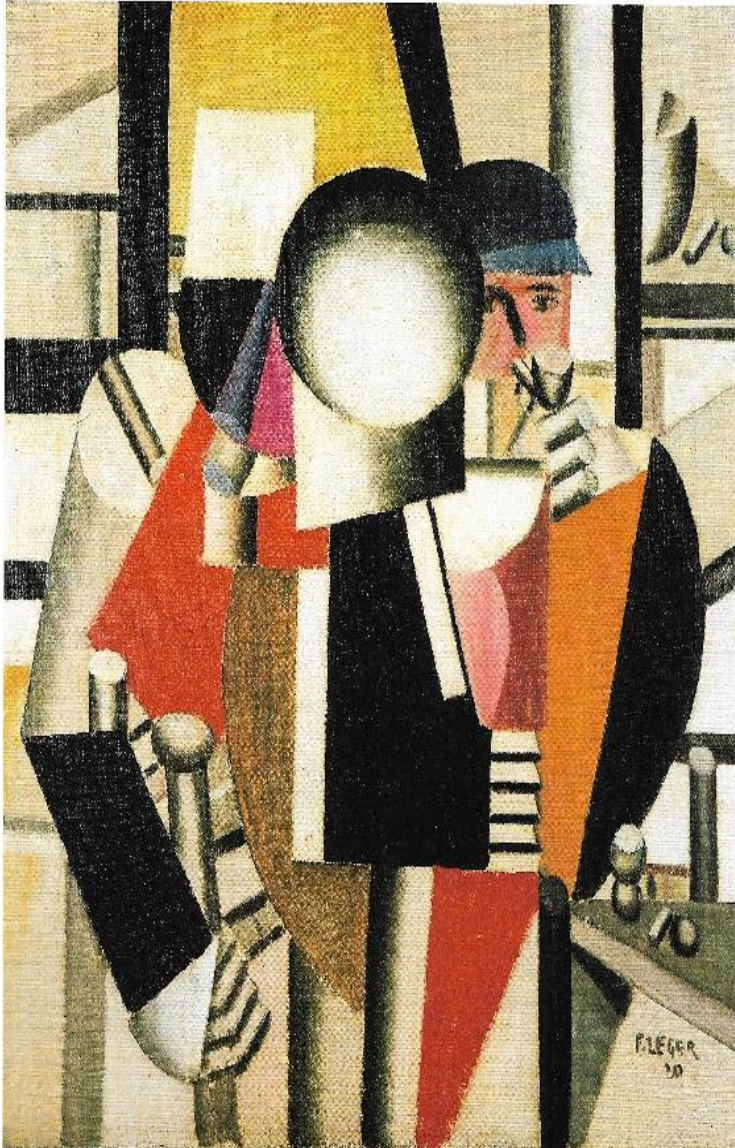

Για τον Runciman (1966) το βασικό θέμα είναι:
**ποια είναι η σχέση κοινωνικών ανισοτήτων και
συναισθημάτων συναίνεσης ή δυσαρέσκειας;**

Η δυσαρέσκεια με το σύστημα προνομίων ή ανταμοιβών
σε μια κοινωνία δεν γίνεται αισθητή ως αναλογία
με το βαθμό ανισότητας

***«Οι περισσότεροι άνθρωποι στα κατώτερα στρώματα της
κοινωνίας είναι λιγότερο δυσαρεστημένοι από το σύστημα
και άλλοι άνθρωποι πιο κοντά στην κορυφή είναι περισσότερο
δυσαρεστημένοι από ότι η παρούσα θέση τους δικαιολογεί».***

Ο ριζοσπαστισμός των αδικημένων καταπραΰνθηκε με την αύξηση της ευημερίας και των προνομίων που τους έφερε η προηγμένη βιομηχανοποίηση στην Αγγλία του 1950, αλλά ταυτόχρονα αύξησε τη δυσαρέσκεια γιατί δεν είχαν πρόσβαση σε πολλά άλλα προνόμια.

Ο Runciman διατυπώνει το ακόλουθο κεντρικό ερώτημα:

«Κατά πόσο η δυσαρέσκεια για τις ανισότητες δεν θα οξύνεται τόσο συχνά όσο θα καταπραΰνεται από την κοινωνική και οικονομική πρόοδο;»

(1966, σ. 4).

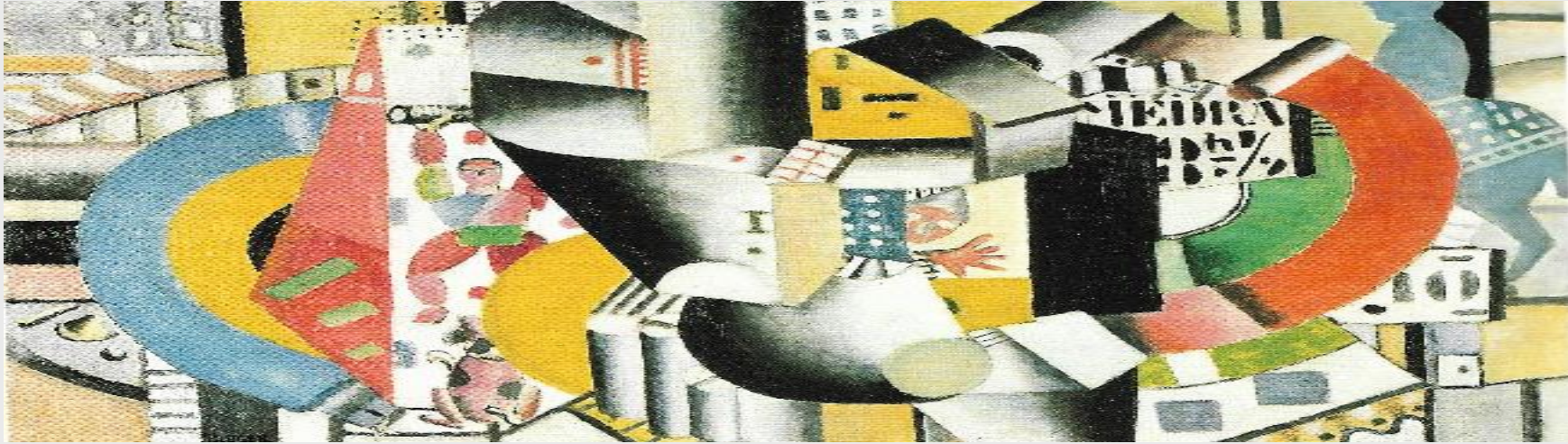
Ο όρος «**σχετική αποστέρηση**» και ο συνδεδεμένος όρος «**Ομάδες αναφοράς**» χρησιμοποιούνται για να καταστεί η συζήτηση για την **κοινωνική ανισότητα πιο συμπαγής και αδιαμφισβήτητη.**

Η δειγματοληπτική έρευνα μπορεί να περιέχει ποσοτικοποιημένα στοιχεία για τις δηλωμένες στάσεις που εκδηλώνει μια τάξη ή ένα έθνος στο σύνολο του.

Δεν μπορούν, όμως, να αποδώσουν μια οριστική εξήγηση ή απόδειξη. Σε κάθε ερώτηση στην οποία απαντάνε οι δειγματοληπτικές έρευνες ανακύπτει η ερώτηση «**Γιατί;**».

(Runciman, 1966, σ. 6-8).

Η σχετική αποστέρηση και οι Ομάδες Αναφοράς είναι σχετικές έννοιες και προκύπτουν από την εξής κοινοτυπία:

«Οι στάσεις, οι προσδοκίες και τα παράπονα των ανθρώπων εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από το πλαίσιο αναφοράς μέσα στο οποίο έχουν συλληφθεί»

(Runciman, 1966, σ. 9).

Πλαίσιο Αναφοράς και Σχετική Αποστέρηση

Η ικανοποίηση του ανθρώπου εξαρτάται από τις προσδοκίες του και ο τρόπος για να αντιληφθεί τα πλεονεκτήματα του είναι να συγκρίνει την κατάσταση του με την κατάσταση άλλων ανθρώπων που βρίσκονται σε χειρότερη θέση από αυτόν.

Μόνο με τη σύγκριση και την επιλογή της ομάδας αναφοράς δημιουργείται το αίσθημα της σχετικής αποστέρησης.

Οι Charman και Volkman (1959) απέδειξαν με εμπειρικά στοιχεία ότι τα επίπεδα προσδοκιών συνδέονται με παράγοντες όχι μόνο της ατομικής κατάστασης, αλλά και του κοινωνικού περιβάλλοντος.

(Runciman, 1966, σσ. 9-16).

Σχετική αποστέρηση και η έννοια των Ομάδων αναφοράς

Αν και παράδοξο, η φτώχεια αποτελεί την καλύτερη εγγύηση του συντηρητισμού: αν οι άνθρωποι δεν έχουν κανένα λόγο να ελπίζουν για κάτι καλύτερο από αυτό που μπορούν να επιτύχουν, θα είναι λιγότερο δυσαρεστημένοι με αυτά που έχουν ή και ευγνώμονες να διατηρήσουν αυτό που έχουν.

Αν αντίθετα, έχουν οδηγηθεί να δουν ως πιθανό στόχο τη σχετική ευημερία μιας πιο ευνοημένης κοινότητας, με την οποία μπορούν να συγκριθούν, τότε θα παραμείνουν δυσαρεστημένοι μέχρι να καταφέρουν να πλησιάσουν την κοινότητα με την οποία συγκρίνονται.

Πρόκειται για μια φυσιολογική αντίδραση, που τονίζει αυτό που ονομάζουμε **«επανάσταση των αυξημένων προσδοκιών»** (“revolution of rising expectations”).

Ο όρος «σχετική αποστέρηση» και «ομάδα αναφοράς» μας βοηθάει να εξηγήσουμε **το πότε και το πως αυτά τα ψυχολογικά αποτελέσματα συμβαίνουν.**

(Runciman, 1966, σ. 9)

Σχετικές έρευνες του Τμήματος Κοινωνικής Πολιτικής Παντείου Πανεπιστημίου:

- Η περίπτωση της οικιακής εργασίας των μεταναστριών σε περιόδους κρίσης
- Οι δεξιότητες στην ελληνική αγορά εργασίας κατά την περίοδο της κρίσης
- Σχετική αποστέρηση σε περιόδους κρίσης: Μια συγκριτική μελέτη των εργαζομένων στις χαμηλόμισθες / χαμηλού κύρους θέσεις εργασίας

Volume 35, Number 1

May 2017

SPECIAL SECTION:
UNVEILING DOMESTIC WORK IN TIMES OF CRISIS

The Johns Hopkins University Press

Psimmenos, I. (ed) (2017). Special Section: Unveiling Domestic Work in Times of Crisis, *Journal of Modern Greek Studies*, Volume 35, Number 1, May 2017, pp. 1-128, published by Johns Hopkins University Press

ΚΕΚΜΟΚΟΠ: Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής
Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Authors:

I. Psimmenos: *Editor / Introduction*

K. Bada, P. Hantzaroula: *History of Domestic Work in Greece*

I. Psimmenos: *The Social Setting of Domestic Work*

D. Lazarescu, G. Kouzas: *The Career of Domestic Work*

C. Skamnakis, E. Malekaki: *Domestic Workers' Welfare Access and Values*

N. Xypolytas, K. Vassilikou, T. Fouskas: *Domestic Workers' Family and Community Relations*

Διάρκεια: 2009 - 2016

Το κοινωνικό παράδοξο

Σε περιόδους κρίσης, θα περιμέναμε να υπάρχει μια τάση μεταναστευτικής διαδικασίας από τους μετανάστες ή κινητικότητας προς άλλα επαγγέλματα, εκτός αυτών που ήδη ασκούν.

Αντί γι' αυτό από τις μελέτες διακρίνουμε ότι όσο η κρίση παγιώνεται τόσο αυτό το εργατικό δυναμικό εγκλωβίζεται σε αυτά τα επαγγέλματα με πιο δυσμενείς συνθήκες απασχόλησης.

Ευρήματα μελέτης⁽¹⁾

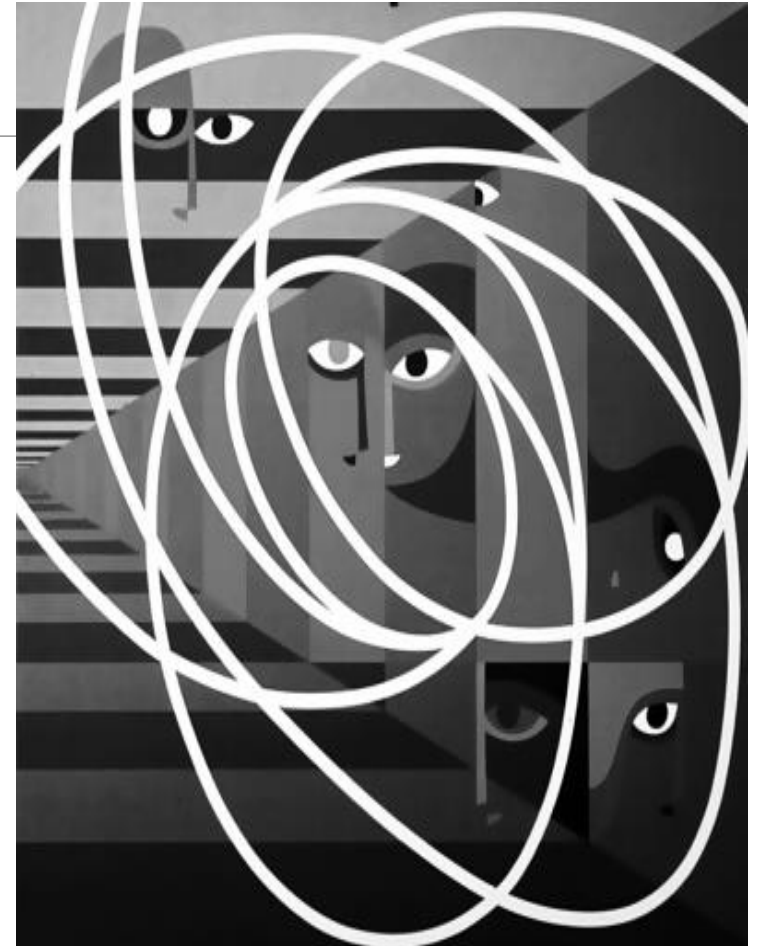
---

1. Μεταναστευτικές ροές σε περιόδους κρίσης.
  - ✓ Σε περιόδους κρίσης, οι μορφές ελέγχου στην εργασία διαφοροποιούνται → οι μετανάστες εγκλωβίζονται στην άτυπη αγορά εργασίας.
  - ✓ Κανονικοποίηση οικιακής εργασίας → οι οικιακές εργάτριες εγκλωβίζονται και διαφοροποιούνται από τους άλλους μετανάστες.
  - ✓ Από τη μετανάστευση εργατών το '70 στη μετανάστευση εργασίας το '80: οι διακρίσεις στο επάγγελμα παγιώνονται και θεσμοποιούνται.

Ευρήματα μελέτης (2)

- 2.** Στα συγκεκριμένα επαγγέλματα οι αντιλήψεις και προσδοκίες προσωποποιούν την εργασία και δημιουργούν ανθεκτικότητα σε πιέσεις.
- 3.** Αντίστροφη πορεία στην καριέρα, με αποτέλεσμα τα υποκείμενα να αναζητούν τα αρχικά πρότυπα απασχόλησης του '90.
- 4.** Διάρρηξη των δεσμών της οικογένειας, διαπροσωπικών σχέσεων και δεσμών με κοινωνικά δίκτυα.
- 5.** Απώλεια δικτύων κοινωνικής προστασίας και ενίσχυση άτυπων και έμμεσων μορφών.

Συμπέρασμα

Στην κρίση η ανθεκτικότητα σε ορισμένα επαγγέλματα ενδυναμώνει τις εξαρτήσεις ενώ παράλληλα περιορίζει τις προσδοκίες των εργαζομένων, με αποτέλεσμα οι μετανάστες εργαζόμενοι να μην μετακινούνται σε άλλα επαγγέλματα.

Οι δεξιότητες στην Ελληνική αγορά εργασίας κατά την περίοδο της κρίσης

Βίβιαν Γαλατά, Μεταδιδακτορική Ερευνήτρια,
Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής Παντείου Πανεπιστημίου

Ιούνιος 2016 - Ιούνιος 2019

Το πρόβλημα

Η ανάλυση των δεξιοτήτων σε περιόδους κρίσης είναι κρίσιμη, καθώς έχουν μεταβληθεί τα εργασιακά πρότυπα και αλλάζουν τα δεδομένα της ταξινόμησης των επαγγελμάτων, της διαπραγμάτευσης και ποιότητας της εργασίας

The Clockmaker-Locksmith

The Tinsmith-Plumber

The Tiler

Σημασία του προβλήματος

- Από το 1970 αποσταθεροποίηση των αγορών $\Rightarrow$ νέες συνθήκες αγοράς, ευέλικτα συστήματα παραγωγής, ευέλικτο εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό $\Rightarrow$ γενική τάση για αναβάθμιση των δεξιοτήτων ή πόλωση των δεξιοτήτων
- Η σύγχρονη εργασία, αν και χαρακτηρίζεται από υψηλά επίπεδα εκπαίδευσης και εμπειρίας συνοδεύεται από αυξανόμενη δυσαρέσκεια λόγω των συνθηκών εργασίας.
- Οι επιπτώσεις της κρίσης στην Ελλάδα και τα Προγράμματα Οικονομικής Προσαρμογής μείωσαν τις δυνατότητες αξιοποίησης των δεξιοτήτων στο χώρο εργασίας.
- Έρευνες δείχνουν ότι επεκτείνονται οι τάσεις αποειδίκευσης σε όλο και μεγαλύτερο φάσμα της μισθωτής εργασίας και της επαγγελματικής ιεραρχίας.

Το ερώτημα:

- Κατά πόσον η αύξηση της ευελιξίας της εργασίας μπορεί να θεωρηθεί ως μια «γνήσια μορφή της αναβάθμισης των δεξιοτήτων ή μια απλή μετατόπιση του υπάρχοντος καταμερισμού της εργασίας»;
- Πως ερμηνεύονται οι αλλαγές στις δεξιότητες;
- Ποιες είναι οι αντιλήψεις των εργαζομένων για τις δεξιότητες τους σε σχέση με το πραγματικό περιεχόμενο της εργασίας και τον τυπικό προσδιορισμό τους;
- Για να εξεταστούν οι διαδικασίες αλλαγής στις δεξιότητες δίνεται προτεραιότητα στις υποκειμενικές διαστάσεις των δεξιοτήτων.

Πρώτα Ευρήματα (1)

- ✓ Στην αρχή της κρίσης το 2010, οι επαγγελματικές δεξιότητες, η εξειδίκευση και η βελτίωση του επιπέδου ειδίκευσης των δεξιοτήτων ήταν προτεραιότητα σε όλο το φάσμα επαγγελμάτων.
- ✓ Στην αρχή της κρίσης το 2010, οι επιχειρήσεις δεν δίνουν περισσότερη έμφαση στις δεξιότητες και ικανότητες από ότι στα τυπικά προσόντα, την εξειδίκευση και την προϋπηρεσία.
- ✓ Κατά τη διάρκεια της κρίσης το 2015, οι εργοδότες απαιτούν κατά προτεραιότητα τις δεξιότητες που σχετίζονται με ευελιξία, προσαρμοστικότητα και επικοινωνιακές ικανότητες.
- ✓ Κατά τη διάρκεια της κρίσης το 2015, τόσο οι εργοδότες όσο και οι εργαζόμενοι δίνουν προτεραιότητα στις ατομικές δεξιότητες ανεξάρτητα από τα τυπικά προσόντα και την προϋπηρεσία.
- ✓ Στην αρχή της κρίσης το 2010, η αντίληψη των εργοδοτών για την έννοια της δεξιότητας είναι πιο ξεκάθαρη. Κατά τη διάρκεια της κρίσης το 2015, η αντίληψη των εργοδοτών και των εργαζομένων για τις δεξιότητες δεν προκύπτει, καθώς οι δεξιότητες απαριθμούνται απλά και ιεραρχούνται σε λίστες.

Πρώτα Ευρήματα (2)

- Παρά το υψηλά επίπεδα εκπαίδευσης και τη φαινομενική αναβάθμιση των δεξιοτήτων, τα πολύ υψηλά ποσοστά υπερειδίκευσης των εργαζομένων στην Ελλάδα επιβεβαιώνουν τις τάσεις αποειδίκευσης (Braverman, 1974).
- Φαίνεται ότι ο ανταγωνισμός για τις καλές θέσεις έχει αυξηθεί οδηγώντας σε «κοινωνικό ανταγωνισμό» σαν αποτέλεσμα της υπερειδίκευσης και, ταυτόχρονα, σε αυξημένα επίπεδα δυσαρέσκειας γι' αυτούς που δεν βρίσκονται στις καλές θέσεις (Felstead, 2016).

Σχετική αποστέρηση σε περιόδους κρίσης: Μια συγκριτική μελέτη των εργαζομένων στις χαμηλόμισθες / χαμηλού κύρους θέσεις εργασίας

Η μελέτη έχει ως στόχο να εξηγήσει πώς οι δομικές αλλαγές επηρεάζουν την κατανόηση της σχετικής αποστέρησης και, ως εκ τούτου, πώς οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται τις κοινωνικές ανισότητες.

Για την εξέταση των κοινωνικών επιπτώσεων της κρίσης στις συνθήκες εργασίας, τις στάσεις και τις αντιλήψεις των ανθρώπων, η έρευνα θα επικεντρωθεί σε τρεις βασικές θεματικές περιοχές, που παραδοσιακά έχουν εκληφθεί ως ζωτικής σημασίας:

- ◆ **Εργασία** ◆ **Επαγγελματικές δεξιότητες**
- ◆ **Πρόσβαση στην υγεία και χρήση των υπηρεσιών πρόνοιας**

Σχετική αποστέρηση σε περιόδους κρίσης: Μια συγκριτική μελέτη των εργαζομένων στις χαμηλόμισθες / χαμηλού κύρους θέσεις εργασίας

Και το ερώτημα είναι: πώς οι δομικές αλλαγές στον τομέα της εργασίας, στην επαγγελματική ταξινόμηση των δεξιοτήτων και τη δυνατότητα των εργαζομένων να χρησιμοποιούν και να έχουν πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας καθορίζουν τις αντιλήψεις, τις συμπεριφορές τους και τον τρόπο με τον οποίο προσαρμόζονται στις κοινωνικές συνθήκες;

Πρόκειται για **επιτόπια έρευνα κοινωνικής επιστήμης** που βασίζεται σε μακρά παράδοση σε διεθνές και εθνικό επίπεδο (π.χ. Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής ΚΕ.Κ.ΜΟ.ΚΟ.Π. - Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής του Παντείου Πανεπιστημίου) και η οποία εξετάζει **τις παραμέτρους που διαμορφώνουν τις διαφορές μεταξύ των συνθηκών και των προοπτικών των κοινωνικών ανισοτήτων**, ιδίως σε περιόδους ταχείας κοινωνικής αλλαγής.

Σας ευχαριστώ για την προσοχή σας!